

ХУДОЖНЯ СПЕЦИФІКА АВТОРСЬКОЇ САМОРЕПРЕЗЕНТАЦІЇ У ТВОРІ А. ДІМАРОВА «ПРОЖИТИ Й РОЗПОВІСТИ. ПОВІСТЬ ПРО СІМДЕСЯТ ЛІТ»

Куца Ольга

*доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української і зарубіжної літератури та методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
kop050953@tnpu.edu.ua*

Художній нахил А. Дімарова до самоспоглядання, що визнаний його індивідуальною стильовою рисою, проявився найбільшою мірою у спогадах «Прожити й розповісти. Повість про сімдесят літ» (1997–1998). У ньому, завдяки новим мистецьким знахідкам, помітно реконструйовані стереотипні підходи до мемуаристики. Письменницька «побудова себе» (П. Рікер) активно включає у названому творі авторський голос як синхронний голосові читача-інтерпретатора. Жанрова поліморфність художніх композиційних елементів «Прожити й розповісти...» (автобіографії, автобіографічної повісті, спогадів, листів, мемуарної епопеї, мемуарної повісті тощо) утруднювала відповідь стосовно питання природи жанрової ідентичності твору. Більшість дослідників, опираючись на поєднання різножанрових ознак, на високий ступінь олітературення документальних матеріалів, підкреслювали у ньому «рух до свободи прозового слова», до «розкріпачення від будь-яких жанрових рамок» (Г. Штонь).

У процесі аналізу твору «Прожити й розповісти...» привертає увагу різнорівнева його структуризація, насамперед внутрішньотекстові спогади – субдискурси: сучасний кут зору оповідача («тепер») чергується із його баченням «тоді» або ж «колись». Прочитуючи своєрідний візерунок життя (дитинство, юність, зрілість, старість), читач мимоволі потрапляє у відповідне мереживо архетипів, у поле репрезентації себе у власних персонажах, але уже в «інших». Так званий неконтрольований виклад спогадового матеріалу постає цією справжньою документальністю, здатністю цілком випадково робити радісні, здебільшого несподівані відкриття. Звичайні побутові лексеми як віхи народної сміхової культури постають засобами досягнення дитячої свободи без будь-якого насилля.

Аналізуючи твори А. Дімарова крізь призму його авторської індивідуальності, дослідники робили суттєві спроби акцентувати на специфіці відтворення душевного стану персонажів, соціально-філософських узагальнень, новаторської внутрішньої монологізації, драматичних мотивів, «пам'яті» документів тощо. Біографічна методологія виявилася вдалим кутом зору для огляду художнього доробку А. Дімарова. Згідно із суб'єктоцентричними теоріями домінуючим персонажем у таких випадках постає біографічний автор. Структурно-семіотична антропологія є доцільною передумовою розуміння феномена письменника у зв'язку з його творчістю, постаючи одночасно джерелом з'ясування його поведінкових моделей. Таким способом і формувалася система дослідницької парадигми А. Дімарова: біографія–жанр–стиль–національні орієнтири. Своїми творами письменник реагував на гуманістичні тенденції, які приходили в Україну з повоєнної Європи, не полишаючи при цьому власних українських ідеалів, схильності до душевних пошуків та морально-етичних концептів. Занурення письменника у самосвідомість давало право здійснювати впевнений діалог між «я» та «іншими», що майстерно втілено якраз у спогадах «Прожити й розповісти...».

Проза А. Дімарова різних періодів ХХ століття була дуже різномірною, хоча її оцінні орієнтири радикально не змінювалися. Наприклад, представники соцреалізмівського підходу 50–70-х років ХХ ст. не полишали ідеологічної парадигми і в постколоніальний період, хоча і трансформували «радянські» тлумачення у національно-українські. Внаслідок цього політизований характер дослідницьких студій не тільки спотворював світоглядні інтенції А. Дімарова, а суттєво впливав на інтерпретацію жанрово-стильової палітри його творів. Загалом можна констатувати певну незмінність офіційної версії наукового тлумачення текстів А. Дімарова. Це стосувалося насамперед їх реалізоцентричності. Водночас представники художньо-естетичного підходу до текстів цього письменника актуалізували наявність у них ознак неоромантизму, символізму, імпресіонізму, а також експресіонізму. І справді, у повісті «Прожити й розповісти...» реінкарнує крізь мереживо голосів, поглядів, мислительних акцентів трагічна саморефлексія персонажів, глибоко психологічна оцінка зовнішніх колізій та внутрішніх конфліктів.

Мовленнєвий естетизм я-оповідача постає в спогадах домінуючим виразником гармонійного модусу прози А. Дімарова. Духовно-моральна й етико-соціальна ідентифікація персонажів

зосереджена насамперед у їхньому мовленні, конструює простір їх внутрішньої свободи. Все-таки навіть у 60-их роках ХХ ст., які позначені певною демократизацією літературно-мистецького і наукового дискурсів, з творів А. Дімарова «вирізались» досить обширні фрагменти трагічних подій з історії України. Сам письменник зазначає: «...Коли писав, ... я дозволяв собі багато чого, що потім цензура викреслювала. У мене з двох романів... викреслили чотириста друкованих сторінок, це цілу книжку викинули. Я задумав цикл романів, починаючи з революції і аж до 60-го року, але нічого в мене не вийшло: про голод не можна було писати, про репресії не можна» [1, с. 7]. Жанрово-стильові особливості повісті «Прожити й розповісти...» постають яскравим творенням авторської картини світу шляхом зображення фрагментів досвіду, художніх способів вислову самосвідомості, естетичних форм виразу коментарів і найперше засобів автобіографізму. Художні ілюстрування реальності згущуються за допомогою діалогізованих типів висловлювання, іронії, яка великою мірою увиразнює дитяче сприйняття довколишньої дійсності, а у пізніший період – духовне наповнення власного «я». Концептуальний зміст структури кожного розділу повісті А. Дімарова постає самодостатньою моделлю не тільки дитячого, але й людського буття загалом. Цьому особливо сприяє модерністське, насамперед неоромантичне, використання барокових укралень.

Отже, «Прожити й розповісти. Повість про сімдесят літ» – це у творчості А. Дімарова межовий феномен, який балансує на зіткненнях реалістичного та окремих елементів модерністського і навіть постмодерністського стилів. Акт референції набуває у цьому творі ознак «образу-згадування» (А. Бергсон). Твір є новаторським способом конструювання індивідуальної ідентичності, прикладом цілком сучасного розуміння суб'єктності, художньої уваги до різних форм самопрезентації. У процесі його аналізу варто говорити про домінування у ньому рис сповідального автобіографізму.

Список джерел

1. Дімаров А. Про читабельність літератури і не тільки. *Кур'єр Кривбасу*. 2000. № 125–126. С. 3–10.